

setih godina, već imali značajnu ulogu u mnogim sredinama. Osobno bih dodao da će civilno društvo i nadalje morati igrati ključnu ulogu u uvođenju i razvijanju odgoja i naobrazbe za građansko društvo. Oboje je od bitnog značenja za oblikovanje demokratske političke kulture, i u tom okviru, posebice kulture političkog dijaloga i mehanizama za jednakopravno sudjelovanje nositelja različitih interesa u tom dijalogu. U cjelini uzevši, sve su to uvjeti za dugoročan, stabilan razvitak i opstojnost demokracije.

Pisanje te knjige bio je nedvojbeno zaPLETEN I DUGOTRAJAN stvaralački proces, u njemu je više sudionika, no autorica napose ističe sudjelovanje sa Slavkom Goldsteinom u okviru projekta Erasmus Gilda. Smatram da je knjiga Vesne Pusić izašla u pravi čas, iako sam u uvodu izrazio želju da bi bilo dobro da je knjiga bila izašla pred nekoliko godina. Svjestan sam ipak da je razvijanje teorijskih koncepata i pisanje takve knjige - koje nalaže uspostavljanje primjerene povijesne perspektive - zahtijevalo svoje vrijeme. Možemo se stoga nadati da će ta knjiga privući potrebnu pozornost i doživjeti, s pravom, željeni odjek među čitaocima i (ciljanom) publikom, kojoj je i namijenjena.

Mitja Žagar

Ivo Žanić

PREVARENA POVIJEST Guslarska estrada, kult hajduka u ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990-1995. godine.

Durieux, Zagreb, 1998, 429 str.

Knjiga Ive Žanića "Prevarena povijest" pokazuje kako su društvena "pamćenja" naroda poslužila kao rezervoar tradicijskih kultura iz kojeg su ideolozi ratnog osvajanja već

u 80-im godinama strukturirali kodove značenja koja su potom aktivirali u ratne i osvajačke svrhe. Žanić primjerima iz staroga i novoga narodnog (guslarskog) epskog pjesništva, tiska i govora na različitim javnim skupovima, plakata, slogana i transparentata višeslojnom intertekstualnošću svoje iscrpne analize pokazuje kako se sve zapravo dogodilo te na koji su način pojedina povijesna sjećanja uokvirena u ratnu akciju. Žanićev analitički pristup zorno pokazuje kako se različitim (političkim) diskursima legitimiraju različite društvene stvarnosti i kako se stari motivi diskurzivno ugrađuju u nove legitimacije te institucionaliziraju shodno novim političkim potrebama i ciljevima. Svojom pažnjom na kontekstualni okvir značenja jezičnih djela Žanić uspijeva dekonstruirati različita povijesno prenesena ili zapamćena značenja u suvremenoj političkoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Srbiji od sredine osamdesetih do 1995. godine.

"Poruke, pa tako i političke, nemaju samo jedno značenje, pogotovo ne ono najočitiije, manifestno, nego su u njima označeni i oni aspekti pojava koji se ne zapažaju na površini teksta, koji su doneseni u obliku prenesenih značenja" (str. 11). Upravo je dekonstrukcija tih prenesenih značenja glavni analitički cilj Žanićeva istraživanja političkog diskursa i njegove veze s pučkom tradicionalnom kulturom. "Ideološki obilježene i dnevopolitičkim igrama opterećene odrednice kao što su *mudžahedini, ustaše, četnici* nerijetko ostaju na površini, za razliku od dubinskih identifikacijskih odrednica koje se zasnivaju na dugom društvenom pamćenju i stabilnim kulturnim iskustvima" (str. 11). Uokvirivajući svoju kvalitativnu analizu sadržaja interdisciplinarnim teorijskim pristupom koji kombinira književno-teorijske spoznaje, antropološku, sociološku i medijsku teoriju, Žanić se zapravo uklapa u suvremene sociološke pristupe o društvenoj konstrukciji realnosti te svojom analizom pokazuje kako se upravo različitim diskursima legitimiraju društvene stvarnosti.

Tekst kod obuhvaćenih naroda dosljedno analizira motive i simbole epske kulture u povijesnom slijedu. Knjiga se čita na nekoli-

ko razina i obiluje povijesnim pričama. Tekst je gust referencijama od doba turskih osvajanja, Austro-Ugarske Monarhije, Prve Jugoslavije, doba II. svjetskog rata i Druge Jugoslavije, koje se u analizi isprepleću s najnovijom poviješću iz 90-ih godina. Nemoguće je na nekoliko stranica adekvatno prikazati sve bogatstvo izvora i isprepletenost motiva koje Žanić suvereno i dosljedno prepriče kroz cijeli tekst.

Pokušajmo ipak vidjeti o čemu se tu zapravo radi i kako je bila moguća konstrukcija novog političko-ratnog diskursa koji je za Jugoslavensku narodnu armiju i srpski narod mogao legitimirati ratna osvajanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U svemu je tome ključan bio epski imaginarij koji je srpsko-jugoslavenskom političkom diskursu poslužio kao rezervoar za ratnu mobilizaciju. Zbog nedostatka takvoga epskog imaginarija, tj. zbog različite utemeljenosti tradicionalne kulture Hrvati nisu mogli na isti način odgovoriti toj mobilizaciji.

Nekoliko je motiva koji su okosnica povijesnog epskog i suvremenoga političkog diskursa ovih prostora. Najsnažniji je motiv hajduka, koji se različito percipira u povijesnom i suvremenom diskursu naroda ovih prostora. Ta razlika u značenju i prihvaćanju hajduka bilo kao narodnog junaka koji se suprotstavlja državi ili vlasteli u zaštiti naroda, bilo kao razbojnika koji ruši državu, možda je i najjasnija razdjelnica dvaju političkih imaginarija koji su se sukobili 90-ih godina na ovim prostorima. Za razumijevanje razlika u tradicijskoj kulturnoj matrici upravo je ključan kult hajduka i njihovo stvarno povijesno djelovanje. Karta, koja prikazuje rasprostranjenost hajdučije na sjeverozapadnom Balkanu u 17. i 18. stoljeću, pokazuje da je većina današnje Hrvatske bila izvan područja hajdučkog djelovanja, pa se tako ni kult hajduka nije mogao do kraja ugraditi u tradicionalnu kulturnu matricu. Hajdučke baze hrvatskog stanovništva nalazile su se uglavnom u mletačkom području srednje i južne Dalmacije, dok je muslimanska hajdučija, koja je angažirala hrvatsko stanovništvo, bila uglavnom koncentrirana uz današnje granice Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Za razliku od toga, u Hercegovini, gdje su bili poznati

povremeni ustanci pod vodstvom hajduka te u srednjoj Bosni, djelovale su različite skupine hajduka, a područje Crne Gore, Srbije i dijelovi Makedonije gusto su isprepleteni različitim oblicima hajdučkog djelovanja. Tako se u tradicionalnoj kulturi bošnjačkog i srpskog naroda te Hrvata u Hercegovini i Bosni motiv hajduka kao junaka ponavlja u epskom pjesništvu, a Žanić ističe jedinstvenost postojanja narodnog pjesništva koje s različitim strana opjevava iste ratne sukobe i priče, koristeći slične motive i međusobno razumljivu kulturnu matricu. Detaljnom analizom Žanić pokazuje trajanje epskih motiva junaka i hajduka i njihovu suvremenu manifestaciju u guslarskim pjesmama, gdje se obrazac junaka transponira na suvremene političke aktere koji se opjevavaju u novokomponiranim epovima.

Epski su motivi tako u strukturiranju ukupnoga propagandnog mehanizma ratne mobilizacije već u osamdesetim godinama upotrijebljeni kao matrica u odnosu na koju su kodirani i dekodirani novi politički diskursi. "Tako dva teksta - diskurs i matrica, tj. tradicijski prenesena i aktualno evocirana naracija - uspostavljaju odnos intertekstualnosti, jer tuđi tekstovi, tekstovi prethodnici, postaju predmet ili građa vlastitoga, koji se onda može razumjeti samo u suodnosu s njima, u dinamičnom procesu u kojemu nove ekokacije značenjski potvrđuju prethodne i obratno. Tradicija, ovdje prije svega hajdučka epika kao tekst prethodnik, daje okvirnu identifikaciju svijeta, poručujući da se događaji, zbivajući se *sada*, zbivaju *oduvijek*" (str. 17-18).

Uz motiv junaka hajduka, još je nekoliko motiva u novijim diskursima koji upućuju na epsku povijest. Zanimljiv je motiv planine nasuprot gradu gdje je Romanija kao simbol planine odigrala značajnu ulogu u profiliranju prvenstveno srpskoga političkog diskursa, ali postoje referencije i s hrvatske strane. Žanić dekonstruira značenje "barjaka na Romaniji" kao i drugih sličnih epskih motiva koji se javljaju u pučkoj kulturi svih naroda ovih prostora, iako se često njihovo značenje definira na upravo suprotan način. U srpskoj tradicionalnoj mitologiji i guslarskim pjesmama Romanija ima mitsko značenje i ve-

zuje se uz hajdučku slobodu pa je na sličan način Romanija kao simbol prisutna i u srpskom suvremenom diskursu gdje je ciljano aktivirana u političkom diskursu već u kolovozu 1989. godine (str. 172). U suvremenoj pak hrvatskom političkom diskursu verbalno "postavljanje barjaka imalo (je) značiti uspostavu države, a to u novome hrvatskom imaginariju više nije bio niti je mogao biti hajdučki posao" (str. 225).

Žanić pokazuje kako upotreba mitskih simbola i različitih razina povijesnih sjećanja, koja postoje u usmenoj predaji s jedne sukobljene strane, legitimira i zapravo inicira posezanjem za simbolom slične razine i s druge strane, "jedna povijesna identifikacija rađa drugu, jer semantičke praznine uvijek teže da se ispune, a ideološko-terminološke rekonstrukcije uravnoteže" (str. 153).

Zanimljiva je također i analiza suvremenoga političkog imaginarija i povijesnih značenja i simbola koji se koriste pri uspostavljanju novoga državnog identiteta. U hrvatskom slučaju identitet se temelji na srednjovjekovnim hrvatskim kraljevstvima ispuštajući cjelokupno "međuvrijeme" iz identitetske formacije, a također i narodne junake kao što je Matija Gubec kao simbol seljačkih buna koji je u komunističkom imaginariju zamjenjivao nepostojeće hajduke, temeljeći imaginarij nove političke elite na identitetu kraljeva i vladara. I u Bosni i Hercegovini državni se identitet veže uz osmanlijsko vrijeme, zanemarujući povijest i prije i poslije njega.

Da knjiga nije već objavljena, autor bi u analizu sigurno uključio i najnovije primjere upotrebe termina hajduka, hajdučije i "hajdučkog pokreta" (u kolumni Srećka Jurdane, Nacional, 11. 11. 1998). Ne znamo da li je to možda dokaz utjecaja Žanićeve knjige, no sigurno pokazuje da je naše određenje prema hajducima i značenje koje mu pridajemo i dalje razdjelnica našega političkoga i ukupnog identiteta.

Na koncu, tko je prevario povijest i zašto? Da li su to bili oni osvajači koji su selektivno aktivirali one mitske obrasce iz tradicijske kulture koji su im omogućili strukturiranje povijesti u sadašnjosti? Možda je za

objašnjenje karakterističan citat izjave Radovana Karadžića koji je s ponosom istakao kako je stranka (SDS) "uspela da vrati vekove unazad". Obrazac te operacije Žanić ovaako definira "...činjenica jest da je ona zaista znatan dio Srba psihološki i kognitivno vratila u *turski zeman*, što joj i nije bilo teško budući da je uvelike mogla preuzeti razrađeni jugoslavenski politički imaginarij i njegove kognitivno-perceptivne sheme, a organizacijski se osloniti na razgranatu mrežu guslarskih društava i njihovu publiku koja je prevarila povijest dok su mnogi mislili da je povijest prevarila nju" (str. 354)

Zrinjka Peruško Čulek

Vlado Puljiz

SOCIJALNE REFORME ZAPADA Od milosrđa do socijalne države

Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Zagreb, 1997.

Povijest razvijanja socijalne politike u zapadnim zemljama postaje sve zanimljivijom temom istraživačima i političarima u tzv. postkomunističkim, tranzicijskim zemljama. Ne radi se, dakako, o tome da zemlje Srednje i Istočne Europe prolaze posve isti put razvoja, već o tome da su suočene s različitim zapadnim alternativama razvijanja novoga društvenog sustava - pa i tome da se zapadni razvojni obrazac ponavlja na gotovo perverznan način. Postavlja se pitanje razumijevanja tradicija iz kojih stižu različiti socijalno-politički savjeti te pitanje stvarnih alternativa u razdoblju svjetske strukturalne krize i sveopće zavodljivosti neoliberalnih rješenja. Stoga ova knjiga Vlade Puljiza zavređuje osobitu pozornost znanstvene i stručne jav-